

Tro och vetande i EU-konsekvensutredningen

EU-konsekvensutredningen argumenterar för att medlemskap i EU leder till kraftigt ökade investeringar och ekonomisk tillväxt. Dessa slutsatser är inte förankrade i den vedertagna nationalekonomiska litteraturen, hävdar Per Lundborg i en kritisk granskning av de centrala delarna av utredningen.

Under våren 1993 tillsatte regeringen på finansministerns begäran en kommitté för att analysera konsekvenserna på den svenska samhällsekonomin av ett medlemskap i den europeiska unionen. I direktiven står: "Avsikten är att medborgarna skall beredas tillfälle att ta ställning till förhandlingsresultatet i en folkomröstning. Det är därför av stor betydelse att EG-medlemskapets innebörd belyses så allsidigt och så grundligt som möjligt före folkomröstningen." Enligt direktiven ska analysen gälla såväl de kortsiktiga som långsiktiga effekterna och man finner det angeläget att skapa "en gemensam kunskapsgrund i debatten".

Utredningen *Sverige och Europa. En samhälls-ekonomisk konsekvensanalys* (SOU 1994:6) har utsatts för hård kritik.¹ Kritiken har i första hand riktats mot att den skulle vara tendentiös; de positiva effekterna av EU-medlemskapet har enligt kritikerna framhävts, de negativa tonats ned och resultatet har blivit att de ekonomiska vinsterna (om nu sådana existerar) har överdrivits. Det är en allvarlig kritik som framförts mot en utredning vars syfte är att ligga till grund för folkkupplysning

inför EU-omröstningen.

Tyvärr tvingas man konstatera att utredningen inte är balanserad, är motsägelserfull och i avgörande stycken inte är baserad på vedertagen nationalekonomisk teori eller empiri. Man har inte heller fullt ut diskuterat de grundläggande antaganden som görs. Denna kritik riktas mot huvudrapporten medan bilagorna inte kan kritiseras på samma sätt. På många håll finns också en diskrepans mellan slutsatserna i bilagorna och huvudrapporten, där slutsatserna i rapporten är betydligt mer EU-positiva än i bilagorna. Det är också uppenbart att professionella och fristående nationalekonomer inte givits det inflytande över huvudrapporten som hade krävts för att få fram en vetenskapligt baserad utredningsprodukt.

Det är en gigantisk, för att inte säga omöjlig, uppgift att under en så begränsad tid producera en rapport som allsidigt, trovärdigt och djuplodande belyser de samhällsekonomiska konsekvenserna av EU-medlemskapet. Det är uppenbart att man inte har orkat med detta och det förefaller som om utredningen inte har givits den tid eller de resurser som krävs för ett så omfattande uppdrag.

I flera avseenden är dock utredningen lyckad. Den har en logisk uppbyggnad

Docent PER LUNDBORG är verksam vid Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.

¹Se tex Torstensson [1994] eller Schück [1994].

med ett imponerande täckningsområde och de faktarutor som är insprängda i texten har en viktig pedagogisk uppgift. Detta gör att utredningen således ändå kan fylla en funktion som mer eller mindre en uppslagsbok för EU-frågorna. Även en ordlista som återfinns i slutet av utredningen är av värde. Flera av kapitlen är också läsvärda. Utredningens bredd är dock i hög utsträckning på bekostnad av djup. Frågan är om man, givet resursbegränsningarna, inte hade tjänat på att först identifiera några centrala frågeställningar och sedan fördjupat diskussionen om dessa.

Jag ska i det följande granska några centrala avsnitt i utredningen och se hur dessa har behandlats.

Direktinvesteringarna

Enligt utredningen kommer ett EU-medlemskap att generera mera direktinvesteringar än vad enbart EES-deltagandet gör. Den viktigaste orsaken till detta är att det råder en viss osäkerhet i EES-avtalet då detta kan sägas upp med ett års varsel. I den i många stycken intressanta bilaga² har man gjort en bedömning av storleken av dessa årliga uteblivna direktinvesteringar och kommit fram till att de utgör ca 1 procent av BNP³. Detta motsvarar ca 14 miljarder kronor och utgör således skillnaden mellan EU-medlemskapsfallet och EES-fallet.

Denna bedömning har av bilageförfattarna inte på något sätt hävdats vara vetenskapligt framtagen. Man har helt enkelt gjort vad man ansett vara en rimlig uppskattning av ett intervall för investeringarna efter en diskussion om hur olika typer av utländska direktinvesteringar kan flyta mellan länder. Man betonar också mycket starkt den stora osäkerheten i bedömningen. I huvudrapporten gör man också en läpparnas bekännelse till denna osäkerhet, samtidigt som man inte verkar ta den osäkerhet som bilagan betonar på allvar. Gång på gång återkommer

man till att investeringarna ökar starkt och även i sammanfattningen framhävs dessa och om osäkerheten sägs där intet.

I och med att utredningen utnyttjar denna investeringsbedömning och genom hela utredningen slår på trumman för investeringsökningar i medlemskapsfallet, hade det varit rimligt att diskutera realismen i denna storlek på investeringar. 14 miljarder utgör ca en tredjedel av de totala direktinvesteringarna i svensk tillverkningsindustri och i detta perspektiv förefaller 14 miljarder vara en mycket hög siffra som årlig skillnad mellan EES-avtalet och EU-medlemskapet. Utredningen borde ha genomfört en utförlig diskussion om investeringsökningarnas realism.⁴

Investeringsciffrorna är inte framtagna på ett helt trovärdigt sätt. Ett problem med investeringsbedömningen för EES-fallet, vilket utredningen borde ha observerat, är nämligen att denna inte är baserad på rationella förväntningar hos investerarna. Man antar implicit att investerarna år efter år tror att det föreligger risker med att investera i Sverige därför att EES-avtalet kan sägas upp. Men på lång sikt, trots att man antar att EES-avtalet håller, lär sig ändå inte investerarna någonting av detta utan man fortsätter att tro att avtalet ska sägas upp. Investeringsbedömningen är således gjord under antagande att investerarna gör systematiska fel. En anpassning skulle dock kommit till stånd om agenterna antagits vara rationella.

Faktum är att, då man tillskriver instabiliteten i EES-avtalet en avgörande roll, i realiteten bara kan göra troligt att en sig-

² Se Andersson & Fredriksson [1993].

³ Detta är dock bara ett av många olika fall som man behandlat i bilagan.

⁴ Dessa siffror dyker nu upp i debatten om EU-medlemskapet där de refereras till i termer som "beräkningar visar" eller "enligt utförda kalkyler". Siffrorna har to m smugit sig in i Finansplanen.

nifikant skillnad mellan EU-medlemskapet och EES-fallet kan uppstå på kort sikt. På lång sikt, om EES-avtalet visar sig vara hållbart, skulle skillnaderna mellan EU-medlemskapets investeringsnivå och EES-fallets, i stort sett helt försvinna.⁵

Utredningen hävdar också att effekterna av investeringsökningarna är betydande på tillväxten. De högre investeringarna i medlemskapsfallet förväntas öka den årliga tillväxten med 0,4–0,5 procent. Man borde egentligen ha redovisat och kritiskt granskat hur dessa siffror framtagits. I den simuleringsmodell (MOSES⁶) som utnyttjats har investeringarna antagits vara exogena. Investeringarna påverkas således inte av hur vinsterna utvecklas, kostnaderna förändras, hur räntan förändras etc och är inte heller här baserade på rationellt investeringsbeteende. Utredningen accepterar exogent bestämda investeringar i en simuleringsmodell trots att man på sidorna 144–145 ger långa listor på faktorer som endogent bestämmer investeringarna: faktortillgångar, faktorpriser, lånemöjligheter, skatter, marknadsförväntningar, m.m. Bara det faktum att BNP stiger i medlemskapsfallet borde i sig påverka investeringarna liksom att budgetunderskottet blir större. Man framhäver siffran 0,45 procent i högre tillväxt trots att denna siffra alltså är framräknad från en simuleringsmodell vars investeringsantaganden strider mot hur utredningen anser att investeringarna bestäms och trots att bilagan betonat osäkerheten.⁷ Bilageförfattarna erkänner också att "... det kan ofta vara svårt att se exakt vilka strukturer i modellen som ansvarar för genererade resultat".

För simuleringarna har man också gjort följande antaganden: investeringarnas effektivitet är 10 procent högre i medlemskapsfallet jämfört med EES-fallet och hindren för nya företag att etablera sig i ekonomin faller med EES-avtalet med 5 procent och i medlemskapsfallet med 10 procent. Vid EES-avtalet antas benägen-

heten att investera i tillverkningsindustrin vara oförändrad medan den antas stiga i EU-medlemskapsfallet med 15 procent i investeringsvarusektorn och med 7,5 procent i övriga sektorer. Detta är således antaganden som simuleringarna baseras på. Tyvärr har inte utredningen genomfört en kritisk granskning av antaganden och begränsningar i simuleringarna.

EES-avtalets instabilitet

Att investeringarna blir lägre i EES-fallet beror enligt utredningen i första hand på EES-avtalets instabilitet som i sin tur är orsakad av att det är uppsägningsbart. Åtminstone på kort sikt kan instabiliteten ge upphov till osäkerhet och lägre investeringar. Med tanke på att det är detta faktum som i så hög grad driver resultatet att investeringarna blir lägre, borde man djupare ha diskuterat instabiliteten.

Man anför några argument varför EES-avtalet skulle kunna urholkas, tex att vissa EFTA-länder skulle bli EU-medlemmar. Varför detta skulle leda till urholkning är inte uppenbart, ty även om bara något land kvarstår torde det stå klart att båda parter fortfarande tjänar på avtalet. Detta kan också leda till ökad stabilitet genom att färre EFTA-länder måste vara eniga om avtalets innehåll vilket påpekas i en av bilagorna. Vidare är det möjligt att EES-området utvidgas genom att de tidigare centralplanerade länderna ges EES-status. Utvecklingen mot detta är redan på väg men nämns över huvud taget inte.

⁵ En viss skillnad skulle kvarstå då ju i EES-fallet varor som exporteras från Sverige måste ursprungsredovisas.

⁶ MOSES (Model for Simulating the Economy of Sweden) är framtagen vid IUI.

⁷ Om investeringarna hade endogeniserats behöver detta självfallet inte innebära att BNP-tillväxten blivit lägre, bara att de siffror man kommit fram till varit mer tillförlitliga.

Man hävdar, säkert med rätta, att sannolikheten att Sverige förlorar EES-statusen är låg. Men kostnaderna för företagen, hävdar man vidare, kan fortfarande vara höga, då företagen inte skulle vara garanterade ett deltagande i den inre marknaden. Men efter GATT-avtalet torde denna risk ha minskat eftersom EU därigenom har förbundit sig till frihandel. Med tanke på att instabiliteten i EES-avtalet tillskrivs en så central roll för resultaten hade det varit på sin plats med en fördjupad diskussion om dessa frågor.

Man är nog med att betona investerarnas rädsla för instabiliteten. Här refererar man till en icke vetenskapligt granskad undersökning av en konsultfirma som kommit fram till att EES-avtalet inte är tillräckligt för att få utländska investerare att lägga investeringarna i EFTA-länderna. Slutsatsen är att det krävs medlemskap.

I konsultrapporten finns ingen förklaring till detta resultat vilket också förbryllar utredningen. Med rätta frågar man sig (s 149) om detta kan bero på att investerarna, i t ex Japan och USA, inte är informerade om det faktum att EES-avtalet för EFTA-länderna ger tillgång till EUs inre marknad. Ökad information skulle då i EES-fallet kunna leda till ökade investeringar. Men detta avfärdar utredningen i meningen därpå med "Resultaten av en annan liknande studie tyder emellertid på att problemet inte ligger i bristande information." Vilken studie det rör sig om redovisas dock inte. Har denna i så fall utsatts för en vetenskaplig granskning så att den kan betraktas som trovärdig?

Man förlitar sig också en hel del på en svensk enkätundersökning, Lindgren [1993], där företagen också sägs ha uttalat sig till förmån för EU-medlemskapet. Inte heller denna studie har utsatts för en vetenskaplig granskning. Vidare är man i bilaga 7 mycket kritiska till Lindgrens studie där man hävdar att Lindgren har dragit fel slutsatser av sitt material. Man

skriver⁸: "Trots de blygsamma skillnaderna i företagens uppfattning, drog Lindgren slutsatsen att fördelarna av ett medlemskap skulle överstiga kostnaderna." Vidare: "I sina svar på enkäten åsätter företagen *de facto* en relativt liten vikt till skillnaden mellan EES-avtalet och medlemskapet för framtida investeringar." I EU-utredningen heter det dock med hänvisning till Lindgrens studie: "Också svenska företag tenderar att betona EU-medlemskapets betydelse framför EES-avtalet" (s 149.) Detta är ett exempel där man valt att inte förlita sig på bilagorna då dessa kommer fram till mer EU-kritiska slutsatser.

Tillväxten och nationalekonomisk teori

Tillväxten är, liksom investeringarna, central för utredningen. Här nämner man distinktionen mellan engångsförändringar av BNP och långsiktig tillväxttakt (s 110). Trots detta blandar man ihop begreppen. På s 107 säger man: "Om tillväxten ökar snabbare än befolkningmängden, så att BNP per invånare ökar. . ." Här ska ordet tillväxt bytas mot BNP-nivån.

Den som följer den vetenskapliga utvecklingen av den nya tillväxtteorin måste ställa sig frågande inför en hel del påståenden som görs. På s 180 säger man:

"Vår bedömning är att effekterna genom den hårdare konkurrensen och genom ett ökat inslag av sk vertikala eller mer teknologiintensiva investeringar leder till långsiktigt högre tillväxttakt. Det innebär att de samlade investeringarna ökar genom att aktiviteten i ekonomin blir högre. Det drar med sig större investeringar i infrastruktur, bostäder och andra hemmamarknadsinriktade verksamheter. Effekten på de samlade investeringarna väger långt tyngre än följderna bara för direktinvesteringarna. I detta perspektiv förefaller en bestående höjning av tillväxttakten med en halv pro-

⁸ Andersson & Fredriksson [1993, s 82].

centenhet inte som någon orimlig uppskattning, även om det saknas underlag för mer exakta prognoser.”

Det finns flera invändningar att göra mot detta resonemang. Varför leder ökad konkurrens till ökad tillväxttakt? Att BNP-nivån höjs momentant av ökad konkurrens kan inses men att den långsiktiga tillväxttakten ändras är inte på något sätt självklart.

Vidare har man uppenbarligen i åtanke en teoretisk modell där infrastrukturinvesteringar, bostadsinvesteringar m m bestäms endogenet av aktiviteten i ekonomin. Således, ju högre aktivitet desto mer investeringar i bostäder, infrastruktur etc. Detta är också teoretiskt oklart och empirin visar snarare att investeringar i infrastruktur och bostäder minskar när aktiviteten i ekonomin stiger och att dessa i stället ökar i lågkonjunkturer. Sambandet är snarare det motsatta till vad man antar i resonemanget.

Även på s 177 förs ett resonemang om tillväxten. Man hävdar: ”Den inre marknaden påverkar investeringarna och tillväxten genom att konkurrensen ökar. Skärpt konkurrens leder till ökad effektivitet. Ökad effektivitet innebär allt annat lika att avkastningen på investeringar höjs. Höjd avkastning kommer då att locka till sig mer investeringar, vilket bör leda till en varaktigt större investeringsandel. Ett EU-medlemskap innebär att företagen kan räkna med att den högre avkastningen blir bestående. Höjd investeringskvot kan ge en permanent bestående tillväxteffekt”.

Varför ger ökad effektivitet en ökad avkastning på investeringarna? Ökad konkurrens kommer att pressa priserna och leda till lägre vinster för företagen då monopolvinsterna försvinner. Detta är knappast förenligt med en bestående ökad avkastning på investeringarna utan avkastningen kommer snarare att falla. Resonemangen om varför medlemskapet ger ökad tillväxt är inte trovärdiga men ändå

är det dessa resonemang som utredningen bygger sin argumentation på.

Om handel och tillväxt skriver man: ”Handel spelar en avgörande roll för tillväxten. Genom handel vidareutvecklas den internationella arbetsdelningen. Effektiviteten i användningen av de resurser som står till buds för produktion ökar.” Även här synes man ha blandat ihop BNP-nivå med tillväxt. Genom friare handel kan man momentant höja BNP-nivån, men tillväxten påverkas inte nödvändigtvis positivt. De studier som gjorts av sambanden mellan tillväxt och handel har visat att handel ibland höjer tillväxten och ibland sänker tillväxten.⁹

Handel

En del märkliga påståenden om handel görs också. På s 69–71 visar man först att den interna importen mellan de enskilda EG-länderna ökat sin andel av EGs totala import från 43 procent 1961 till 62 procent 1991. På samma sätt har den interna exporten ökat sin andel från 40 procent till 58 procent. (Denna typ av handel kallar man ”handelsomfördelning”.) Andelen av den totala handeln som EG-länderna för med icke-medlemsländer (”handelsalstring” enligt deras definition) har alltså minskat. Ändå drar man slutsatsen: ”Vägen mot den gemensamma marknaden har därmed lett till mer handelsalstring än handelsomfördelning. Farhågorna om ’Festung Europa’ har därmed kommit på skam, och kritikerna från utomstående handelspartners tonats ned.” Man har blandat ihop begreppen och dragit en felaktig slutsats. Handelsomfördelningen har ju ökat mer än handelsalstringen vilket man visat! Om farhågorna för ”Festung Europa” kommit på skam är det av helt andra skäl.

⁹ Se t ex Stokey [1991] eller Lucas [1988].

Budgetunderskott, skattebortfall och samhällsekonomiska kostnader

Man argumenterar (s210) för att investeringarna vid utanförskap på kort sikt blir lägre än vid medlemskap och att aktivitetsnivån faller. Men i bilaga 7 visar simuleringarna av modellen det motsatta, nämligen att utanförskapet, via ett lägre budgetunderskott då EU-avgiften ej behöver betalas, på kort sikt ger högre aktivitet än medlemskapet trots de lägre investeringarna. Detta är från samma simuleringar som gett en ökad tillväxttakt i ekonomin om 0,45 procent i medlemskapsfallet och som utredningen på andra ställen ansluter sig till. Det är inte trovärdigt när man från en och samma simulering väljer att tro på ett EU-positivt resultat men inte ett EU-negativt.

Över huvud taget saknas en utförlig diskussion om konsekvenserna av det ökade budgetunderskott som blir följderna av EU-avgifterna på mellan 20–25 miljarder brutto. Till problemen med ökningen av budgetunderskottet ska läggas ett betydande skattebortfall som medlemskapet medför och som försvårar finansieringen och hotar att driva upp inflationen. Detta är viktiga utelämnade frågor.

På samma sätt har en del samhällskostnader som uppstår vid medlemskap och som bilagorna påpekat glömts bort i huvudrapporten. Det mest uppenbara är väl kostnaderna till följd av ökade alkoholskador. Enligt bilaga 6¹⁰ kommer i en försiktig bedömning alkoholkonsumtionen att stiga med 10–20 procent, detta till följd av slopade monopol, enklare införelse regler och lägre alkoholskatter. Detta ger i sin tur ökade samhällskostnader om två till fem miljarder per år. Dessa är inte redovisade i huvudrapporten. Beror detta på att man inte delar bilagans bedömning borde man rimligen ha redovisat varför man kommit till en annan slutsats.

I bilaga 6 påpekas vidare riskerna för skatteläckage som inte direkt tas med i

huvudrapporten. Skattekontrollen försämras då gränskontrollerna avvecklas. Avvecklingen av tullen ger lägre administrationskostnader och dessa vinster antas överstiga kostnaderna för den ökade brottsligheten som blir följderna. I bilaga 6 kvantifierades vare sig tullvinsten eller brottslighetskostnaderna och hur man i huvudrapporten kommit fram till ett positivt netto av de två om 200–400 miljoner (s 376) får vi inte veta.

Utredningen för en diskussion om hur stort skattebortfallet blir då momsen ska anpassas. På sikt kommer denna enligt bilaga 6 att vara ca 15 miljarder. Denna siffra skriver utredningen ned till 0–15 miljarder då man räknar med att ett antal EU-länder kommer att tvingas höja momsen då utgiftskraven, bl a till följd av demografiska skäl, kommer att stiga. Det kan säkert vara fallet att utgiftskraven stiger, men det är inte självklart att det är just momsen man höjer för att täcka dessa ökade utgiftskrav. Trots allt innebär ju den inre marknaden en press nedåt av momssatserna över gränserna. Sannolikt är då att man i ökad grad beskattar tillgångar eller produktionsfaktorer som är mindre rörliga över gränserna än vad varor är.

Man antar också (s369) att Sverige får behålla differentieringen av mineraloljeskatterna. Om detta inte skulle vara fallet får vi ett ökat skattebortfall på ca 5 miljarder per år vilket borde ha påpekats.

Övriga förhållanden

Man har inte nämnt det faktum att Sveriges lastbilpark måste anpassas till EUs krav. Lastbilarna får inte överstiga 18,35 meter eller bära mer än 40 ton frakt mot idag 24 meter och 60 ton frakt. Industrieförbundet har betonat de stora kostnaderna som är förknippade med att övergå till kortare lastbilar. Om Sverige tvingas

¹⁰ Se Fölster & Lindström [1993].

till en anpassning till mindre och fler lastbilar innebär detta inte bara försämrade konkurrenskraft utan också fler lastbilar på vägarna med sämre miljö som följd, vilket utredningen borde ha påpekat. Extrakostnaden har av Institutet för transportforskning beräknats till 6,5 miljarder per år efter år 2000.

Man tror också att medlemskapet kommer att sänka räntan i landet (s 377). Men är detta förenligt med att budgetunderskottet blir mycket större i medlemskap-fallet än i EES-alternativet, vilket man i bilaga 7 hävdar blir fallet? Många, tex IMF, menar ju att det just är budgetunderskottet som är den avgörande faktorn bakom den svaga tilltron. Varför är då Sverige som EU-medlem med stort budgetunderskott mer trovärdigt än som EES-stat med lägre budgetunderskott? Detta borde utförligt ha diskuterats och som fallet är nu är ränteprognozen inte övertygande.

I det avslutande och sammanfattande avsnittet lyder texten: "Ett medlemskap stärker tilltron till svensk ekonomi, inverkar positivt på räntan och förlöser investeringar som ökar sysselsättningen och minskar risken för överhettning." Det är svårt att i litteraturen finna hållbara, teoretiska eller empiriska,¹¹ samband mellan sysselsättning och integration.¹² Vad utredningen uppenbarligen har i åtanke är att i dagens lågkonjunktur ett EU-medlemskap har positiva kortsiktiga stabiliseringspolitiska effekter. Om investeringarna ökar kan genom multiplikatoreffekter sysselsättningen höjas på traditionellt keynesianskt maner. Men detta är något helt annat än att hävda bestående sysselsättningsökningar¹³ eller att medlemskapet gör det lättare än EES-fallet att långsiktigt upprätthålla full sysselsättning.¹⁴ (Vidare strider de kortsiktiga positiva effekterna mot bilaga 7:s simuleringar där i medlemskap-fallet aktiviteten faller på kort sikt trots investeringarna.) I sammanfattningen borde man därför ha påpekat att sysselsättningsökningen på sin

höjd kan gälla på kort sikt. De som enbart läser slutsatserna får nu en felaktig bild.

Sammanfattning

Jag har ovan koncentrerat mig på de delar av utredningen som man kan rikta kritik mot. Alla delar kan dock inte kritiseras för att vara ovederhäftiga. Kapitlen om regionalpolitiken, jordbrukspolitiken, delar av arbetsmarknadskapitlet tex är betydligt bättre och vissa av dessa bygger i högre grad på bilagorna. Även om avsnitten om stabiliseringspolitik och valutaunionen inte tillför något avgörande nytt fungerar också dessa hyggligt som introduktion. Utredningen är också i hög grad pedagogiskt upplagd.

Men det är ändå klart att man inte lyckats få fram en trovärdig utredningsprodukt. Problemen med utredningen ligger på två plan. För det första är de ekonomiska resonemangen ibland direkt felaktiga och ibland inte trovärdiga då samban-

¹¹ Sverige har i stort sett haft full sysselsättning från slutet av 1940-talet till för några år sedan utan att vara integrerat.

¹² Om sysselsättning och monetär union finns dock en omfattande litteratur.

¹³ Det är lite oklart huruvida utredningen hävdar bestående sysselsättningsökningar eller ej. De antagna bestående ökningarna av investeringarna antyder att så är fallet och läsaren av avslutningskapitlet får detta intryck. I huvudtexten är man dock mer försiktig.

¹⁴ Vad gäller sysselsättningen torde den avgörande frågan om medlemskap eller EES-avtal är bäst ur sysselsättningssynvinkel avgöras av den monetära unionen som Sverige som medlem har förklarat sig villigt att delta i. I denna fråga är utredningen ganska försiktig och balanserad. Enligt utredningen är villkoren för ett optimalt valutaområde inte uppfyllda i EU (s 409). Det heter dock "Vår bedömning är därför att varken riskerna eller de eventuella vinsterna i ett medelfristigt tidsperspektiv för Sverige av att ingå i en eventuell framtida valutaunion är så stora att de i sig skulle avgöra frågan om ett medlemskap i EU" (s 428.)

den lika gärna kan vara motsatta de som antas. Man förlitar sig inte alltid på etablerad kunskap utan snarare på mer eller mindre hemmagjord ekonomisk teori. I synnerhet kan man inte ta flera av resonemangen kring tillväxten på allvar. Vidare har man vid ett antal tillfällen blandat ihop sakbegreppen.

För det andra har man valt att framhäva positiva aspekter på EU-medlemskapet och förtränga problem och kostnader. Det är betydligt lättare att finna bortglömda negativa effekter av EU-medlemskapet än bortglömda positiva effekter.

Det är inte fel att basera slutsatser på osäkra siffror. Man måste inför viktiga beslut acceptera att vi lever under osäkerhet och därför ska man inte kritisera en utredning som drar slutsatser på basis av skattningar eller gissningar som är omgärdade av hög osäkerhet. Däremot måste man kräva att tid och resurser avsätts för att få fram rimligt trovärdiga siffror och att samtliga tänkbara kostnader och intäkter redovisas. Mycket av utredningens slutsatser om det lämpliga i medlemskapet står och faller med investeringsökningarna och här hade det varit lämpligt att fördjupa diskussionerna snarare än att förlita sig på bilagans räkneexempel.

Vad beror det på att en så viktig fråga som svenskt EU-medlemskap inför en folkomröstning inte ges en mer kvalificerad behandling? Hade uppläggningsen varit en annan om EU-medlemskapet varit en kontroversiell fråga inom "etablissemangen" med vissa stora partier för och andra emot, där fackförening och industri haft olika uppfattningar? Det är också uppenbart att flera av bilagorna, som ju skrivits av oberoende forskare eller utredare, är mer balanserade i sin bedömning. Det hade kanske varit bättre om oberoende forskare också fått dominera i huvudrapporten. I den mån dessa har en akademisk trovärdighet att bevaka är sannolikheten högre att också slutsatserna är baserade på vedertagen vetenskap. Politiker och partsintressen har i stället en politisk tro-

värdighet att försvara vilket mycket lätt kan leda till partiskhet i en utredning. Då politiker uppfattar EU-medlemskapet som en målsättning finns en uppenbar risk att korrekt och opartisk information inte dominerar utredningar och massmedieinformationen inför omröstningen.

Med en positiv grundattityd till integration blir man besviken över de brister som finns i utredningen. Arbetet att få fram en trovärdig bedömning av EU-medlemskapets konsekvenser kvarstår.

Referenser

- Andersson, T & Fredriksson, T, [1993], *Sveriges val, EG och direktinvesteringar*. Bilaga 7 till EG-konsekvensutredningen: Samhällsekonomi. Allmänna Förlaget, Stockholm
- Fölster, S & Lindström, E, [1993], *Sveriges offentliga sektor i europeisk konkurrens – konsekvenser av EES-avtalet och medlemskap i EG/EU*. Bilaga 6 till EG-konsekvensutredningen: Samhällsekonomi. Allmänna Förlaget, Stockholm
- Lindgren, O, [1993], "Ekonomiska konsekvenser av ett EES-avtal och ett EG-medlemskap: En enkätundersökning av utlandsägda företag i Sverige". Stencil. Olle Lindgren makroekonomisk rådgivning AB, Lidingö.
- Lucas, R E, [1988], "On the Mechanics of Economic Development". *Journal of Monetary Economics*, vol 22, s 3–42.
- Schück, J, [1994], "Lita inte på EU-kalkyler". *Dagens Nyheter*, 4 februari.
- SOU 1994:6, *Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys*. EG-konsekvensutredningen: Samhällsekonomi, huvudrapporten. Fritzes.
- Stokey, N L, [1991], "Human Capital, Product Quality, and Growth". *Quarterly Journal of Economics*, vol 106, s 587–616
- Torstensson, J, [1994], "Ekonomiska vinster överdrivs". DN-Debatt, *Dagens Nyheter*, 28 januari.

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk-politisk anknytning

CLAES HELLGREN
ULF JAKOBSSON
EUGENIA KAZAMAKI OTTERSTEN
MICHAEL SOHLMAN
PERNILLA STRÖM
GUNNAR WETTERBERG

Tro och vetande i EU-konsekvensutredningen – svar till Lundborg

Per Lundborg skrev i *Ekonomisk Debatt* nr 3 (Lundborg [1994]) en kritisk artikel om EG-konsekvensutredningen. Artikeln har applåderats av Johan Torstensson i ledaren för *Ekonomisk Debatt* nr 4 (Torstensson [1994]). Där framhålls Lundborgs artikel som ett mönster för en seriös EU-debatt i stark kontrast till Konsekvensutredningen, vars ledamöter likställs med Krugmans *prosperity peddlers*.

Förbundssekreterare CLAES HELLGREN var ledamot i EG-konsekvensutredningen, professor ULF JAKOBSSON, ledamot, fil dr EUGENIA KAZAMAKI OTTERSTEN, ledamot, direktör MICHAEL SOHLMAN, ledamot, finansanalytiker PERNILLA STRÖM, sekreterare och departementsråd GUNNAR WETTERBERG, sakkunnig.

Såväl Torstenssons som Lundborgs inlägg är fyllda av allmänna och svepande omdömen om utredningen och dess ledamöter. Lundborgs artikel innehåller emellertid också en saktidiskussion. Det är den vi skall inrikta oss på här.

Vi kommer i denna artikel främst att bemöta/diskutera följande invändningar

- ”bristen på vetenskaplighet”,
- relationen handelsalstring–handelsomfördelning,
- sambandet handel–tillväxt,
- sambandet konkurrens–tillväxt,
- effekter på investeringar av ökad effektivitet och tillväxt,
- frågan om rationella förväntningar, inflytandets betydelse och EES-avtalets instabilitet, samt
- rimligheten i utredningens tillväxtbedömningar.

”Bristen på vetenskaplighet”

En återkommande kritik i Lundborgs artikel är bristen på vetenskaplighet i utredningen. Som vi ser det bottnar denna kri-

tik till stor del i att Lundborg inte förefaller inse att varje försök att kvantitativt uppskatta effekterna av olika alternativ vad gäller Sverige och den europeiska integrationen till slut måste grundas på ett mått av bedömning. Det innebär för att citera utredningen "att dessa siffror [uppskattningen av de kvantitativa effekterna], varken skall tolkas som exakta angivelser eller som prognoser över kommande vinster eller förluster. Vårt syfte med de siffror och belopp som anges i texten är att hjälpa läsaren uppfatta vilka storleksordningar det handlar om" (SOU 1994:06, s 55).

Givetvis måste de bedömningar som görs så långt möjligt vara förankrade i vetenskaplig och annan kunskap på området. I likhet med Torstensson tycker vi därför att det är positivt att akademiska ekonomer engagerar sig i debatten kring ett medlemskap. Det bör bidra till en mera allsidig belysning av ett ämne där en enda absolut sanning knappast existerar. Det är för övrigt i denna anda som utredningen genomgående anordnat offentliga presentationer av och diskussioner kring utredningens bilagor i den ordning de färdigställts.

Trots de ideliga referenser som Lundborg gör till den ekonomiska vetenskapen når han sällan fram till en relevant diskussion av de frågor som är centrala i utredningen.

Handelsalstring – handelsomfördelning

Det kanske mest flagranta exemplet är Lundborgs kommentar till utredningens resonemang kring välfärdseffekterna av den tullunion EG/EU varit och är. Denna diskussion förs i utredningen med utgångspunkt i begreppen "handelsalstring" och "handelsomfördelning". Sedan dessa begrepp introducerades i Viner [1950] har de tillhört standardarsenalen i analyser av välfärdseffekten av tullunioner och återfinns i elementära läroböcker i internationell ekonomi (se tex Södersten [1978]).

Begreppens karaktär av allmängods har gjort att utredningen avstått från att ge en referens till Viner. Däremot finns i en särskild faktaruta (s 259) en förklaring av begreppens innebörd.

I korthet innebär handelsalstring den extra handel som uppkommer inom en tullunion eller ett frihandelsområde genom att interna gränshinder rivits. Denna handel innebär ett genuint tillskott till världshandeln och är välfärdshöjande. Handelsomfördelning uppstår däremot som en följd av att den yttre tullmuren gentemot omvärlden leder länderna inom tullunionen att ersätta import av omvärldsvaror som produceras billigare utanför området med varor som produceras inom området och som fått en fördel genom den yttre tullmuren. Denna handel innebär givetvis inget tillskott till världshandeln. Generellt sett kan man förvänta sig att den är välfärdssänkande.

Det är lätt att inse att såväl handelsalstring som handelsomfördelning leder till en ökad andel internhandel inom tullunionen. Häpnadsväckande nog sätter dock Lundborg likhetstecken mellan ökad internhandel och handelsomfördelning. Vid handelsalstring sker denna ökning inom ramen för en absolut ökning av världshandeln. Vid handelsomfördelning får vi inte en sådan ökning. Det är givetvis en viktig fråga när det gäller EU om handelsalstringen eller handelsomfördelningen varit den dominerande kraften bakom tillväxten i internhandels andel. EG-konsekvensutredningen hävdar med stöd av en GATT-rapport att handelsalstringen varit dominerande. Utredningen anför också, liksom GATT-rapporten, som ett intuitivt argument för detta att tillväxten i internhandels andel för EU-länderna gått hand i hand med en kraftig tillväxt i externhandels absoluta nivå.

Det finns en mycket omfattande forskning kring frågan om handelsalstring och handelsomfördelning i samband med EU. En kritiker skulle kunna hävda att utredningen borde ha haft mera referenser till

denna. I efterhand kan man tex säga att utredningen till sin kritiska behandling av EUs jordbrukspolitik kanske också borde ha tagit upp att denna tagen för sig med största sannolikhet är handelsomfördelande.

Lundborgs kommentar till dessa resonemang ligger emellertid på en helt annan nivå. För det första verkar han ha fått för sig att begreppen handelsalstring och handelsomfördelning är utredningens egna påfund. Under alla omständigheter har han missförstått begreppens innebörd. Efter att ha gjort iakttagelsen att en ökad andel internhandel, vilket EU onekligen haft, leder till en minskad andel handel med länder utanför EU, menar sig Lundborg ha visat att det är handelsomfördelningen som överväger. Efter detta nonsensargument anklagar han utredningen för att ha blandat ihop begreppen och att ha dragit en felaktig slutsats. Anklagelsen återkommer i Lundborgs summering av kritiken mot utredningen.

Sambandet handel–tillväxt

En annan del av Lundborgs kritik gäller utredningens påstående att det finns ett positivt samband mellan handel och ekonomisk tillväxt.

Empirin har under lång tid givit stöd för föreställningen att det finns ett positivt samband mellan handel och ekonomisk tillväxt. Att handelskriget under 1930-talet bidrog till den stora depressionen betraktas idag som ett faktum. Detsamma gäller handelsliberaliseringen efter andra världskriget som en viktig förklaring till den snabba tillväxten under efterkrigstiden. Det är också därför man världen över fäst så stort avseende vid utfallet av NAFTA- och GATT-förhandlingarna.

Den traditionella handelsteorin har emellertid inte kunnat fånga upp några tillväxteffekter av handel, utan endast givit utrymme för statiska engångsvinster. Den nya handelsteorin och den nya tillväxtteorin har däremot bidragit till att

minska gapet mellan teori och empiri, se exempelvis Grossman & Helpman [1990]. Frihandel skulle enligt dem tex permanent kunna höja den teknologiska förändringstakten. En ständigt expanderande global marknad ökar avkastningen på innovationer. Därtill kan mera avancerad teknologi vara förbunden med importerade insats- och investeringsvaror.

För länder som inte har en komparativ fördel inom något teknologiintensivt område kan dock ökad frihandel, enligt den nya teorin, vara välfärdssänkande: frihandel leder dessa länder bort från en specialisering i långsiktigt tillväxtbefrämjande humankapitalintensiv verksamhet. Denna senare punkt har utredningen inte nämnt i sin positiva värdering av handelns effekter. Skälet är givetvis att vad som diskuteras i Konsekvensutredningen är ökad handel mellan utvecklade industriländer, vilka alla liksom Sverige har möjligheter att specialisera sig inom teknologiintensiva områden.

Lundborgs kommentar till att utredningen pekar på ett positivt samband mellan frihandel och ekonomisk tillväxt är följande:

”Även här synes man ha blandat ihop BNP-nivå och tillväxt. Genom friare handel kan man momentant höja BNP-nivån, men tillväxten påverkas inte nödvändigtvis positivt. De studier som har gjorts av sambanden mellan handel och tillväxt har visat att handel ibland höjer tillväxten och ibland sänker tillväxten.” Här ger Lundborg referenser till artiklar av Lucas [1988] och Stokey [1991].

Lundborg refererar först till den traditionella handelsteorin som vore den en absolut sanning. Han undviker dessutom empirifrågan helt och hållet. Lundborgs slutsats av den nya handelsteorin är till sist att handel mellan utvecklade industriländer lika gärna kan sänka tillväxten som öka den.

Artiklarna av Lucas och Stokey – som för övrigt ingalunda utgör de senaste inslagen i ämnet – är båda helt teoretiska.

Det negativa samband mellan handel och tillväxt som framkommer i artiklarna avser, precis som refererades ovan, länder som inte är mogna att specialisera sig på teknologintensiv verksamhet:

- I sin avslutning konstaterar Stokey: "The conclusion that trade may impede for a small backward economy also follows from a variety of other models...."
- Lucas konstaterar i sin artikel att den negativa effekt av handel som framkommer i hans modell är besläktad med *infant industry* fallet.

Slutsatsen kvarstår: de artiklar som Lundborg anför som exempel på negativ effekt av handel saknar relevans för handeln mellan utvecklade industriländer.

I en redan mycket uppmärksammad artikel hävdar dessutom Romer [1994] att det faktum att ekonomiska modeller inte tar hänsyn till att nya varor kan introduceras, leder till mycket kraftiga underskattningar av kostnaden för handelsrestriktioner. Avslutningen i Romers artikel har för övrigt en betydande bäring på den kritik som olika ekonomer har framfört mot EG-konsekvensutredningen:

"The fundamental claim in this paper is that economists, particularly economists trained in formal mathematics and general equilibrium theory in the last four decades, have adopted a point of view and used a collection of models that has led them to substantially underestimate the aggregate effects of additions to the cost of doing business. In particular, they have underestimated the costs of tariffs and other restrictions on international trade."

Man kan inte som Lundborg gör helt bortse från empirin. Det kan här vara av intresse att Barro [1994] i en tillväxtstudie baserad på data från 73 länder funnit starkt signifikanta positiva samband mellan ländernas öppenhet för handel och deras tillväxttakt. Barro förefaller inte sär-

skilt förvånad över sitt resultat...

Sammantaget har Lundborg inte lyckats ändra vår grunduppfattning att det finns ett positivt samband mellan handel och tillväxt.

Sambandet konkurrens–tillväxt

På samma vis skiljer sig vår syn från Lundborgs när det gäller sambandet mellan konkurrens och tillväxt. Lundborg förkunnar att "den som följer den vetenskapliga utvecklingen av den nya tillväxtteorin måste ställa sig frågande inför en hel del påståenden som görs". Ett sådant påstående gäller utredningens bedömning att ökad konkurrens kan leda till ökad tillväxt: "Varför leder ökad konkurrens till ökad tillväxt?" frågar han. "Att BNP-nivån höjs momentant kan inses men att den långsiktiga tillväxten ändras är inte på något sätt självklart." Lundborg kan heller inte inse att öppna marknader kan leda till ökade investeringar och högre tillväxt: "Varför ger ökad effektivitet ökad avkastning på investeringarna?" frågar Lundborg. När monopolvinsterna försvinner minskar ju avkastningen på investeringarna, framhåller Lundborg. I förlängningen av resonemanget tycks istället ligga sjunkande investeringar till följd av öppna marknader och ökad konkurrens.

Få saker är självklara. Men det finns enligt vår mening en rad faktorer som talar för att skärpt konkurrens ger högre tillväxt och ökade investeringar i Sverige i det medelfristiga perspektiv som konsekvensutredningen arbetat med.

- Det första argumentet är den mycket höga kostnadsnivå som finns i den skyddade sektorn i Sverige. (Det är för övrigt ett förhållande som Sverige tycks dela med övriga nordiska länder.) Inget tyder på att denna höga nivå i sin helhet – eller ens till övervägande del – utgörs av monopolvinster. Merparten förefaller istället bero på låg effektivitet i hägn av konkurrensskyddet, även

om det naturligtvis också finns ett element av monopolvinster. Denna fråga behandlades utförligt av Lindbeck-kommissionen av vilken det också framgick att den potentiella kostnads-sänkningen av ökad konkurrens är betydande.

I Alho [1993] finns en uppskattning av effektivitetsskillnaderna mellan de skyddade sektorerna i Sverige och Finland å ena sidan och motsvarande sektorer i Tyskland å den andra sidan. Han uppskattar att effektiviteten i de nordiska länderna 1985 låg en tredjedel lägre än den tyska. Man ska förvisso vara medveten om felmarginalerna i skattningar av denna typ. Men de indikerar likafullt att öppna gränser och fri konkurrens i de skyddade sektorerna ger en betydande vinstpotential för den som förstår att använda de effektivare produktionsmetoder som uppenbarligen står till buds. Det betyder att effektivitetsvinsterna till stor del realiserar genom nya investeringar. Detta förhållande tycks Lundborg helt missa i sin kritik av utredningen. I hans modellvärld leder den ökade konkurrensen omgående och av sig självt till lägre monopolvinster och ökad effektivitet. Dessa lägre vinster utgör sedan en effektiv spärr mot ökade investeringar.

- Vårt synsätt är istället att de öppnade marknaderna i kombination med monopolvinster och låg effektivitet i existerande produktion skapar nya affärsmöjligheter som leder till en dynamisk process där effektiviteten ökar och monopolvinsterna kommer ned genom att nya produktionsmetoder och ny kostnadsbesparande teknik – som redan finns etablerad på andra håll – kan användas. De nya produktionsmetoderna måste emellertid genomgående introduceras genom nya investeringar. Detta är en process som i strikt modellteknisk mening kan sägas vara momentan. Själva storleken av effektivitetsga-

pet innebär emellertid att man måste räkna med att anpassningen blir en utdragen process som gott och väl sträcker sig över den tioårsperiod som utredningen omfattar.

- Det finns emellertid andra effekter av ökad konkurrens som ger en mera genuint långsiktig effekt på tillväxten. Tillväxt och produktivitetsökning realiserar genom att företagen vidtar förändringar. På en konkurrensutsatt marknad måste man räkna med att de företag som inte vidtar de förändringar som krävs för att maximera vinsten riskerar att slås ut. Stor förändringsbenägenhet och god tillväxt blir ett överlevnadsvillkor på en konkurrensutsatt marknad. Företagen är utsatta för ett "omvandlingstryck".

På en skyddad marknad är detta omvandlingstryck väsentligt mindre, i den mån det alls existerar. Företagen överlever även om de inte hela tiden arbetar för att åstadkomma bättre resultat. Yttre förändringar behöver inte mötas med besvärliga omställningar utan kan istället utan större problem vältras över på konsumenterna i form av sämre service eller högre priser. De nämnda effekterna av monopol och konkurrens kan vara svåra att fånga i formaliserade modeller men de är en empirisk realitet, vilket bland annat kan avläsas i en långsiktigt sämre produktivitetutveckling i de skyddade sektorerna.

- Ytterligare en positiv tillväxteffekt av öppna marknader och internationell konkurrens uppkommer genom ökade möjligheter till teknikspridning. Dessa skapas dels genom internationell handel, dels genom att tillgång till växande internationella marknader förbättrar möjligheterna till avkastning på investeringar i ny teknik. Detta perspektiv har vi redan berört i vår diskussion av sambanden mellan handel och tillväxt.

Effekter på investeringar

Lundborg skjuter vidare in sig på utredningens bedömning att högre effektivitet och tillväxt i näringslivet också drar med sig ökade investeringar i infrastruktur, bostäder och annan hemmamarknadsinriktad verksamhet. Enligt Lundborg är teorin på området oklar. Det empiriska samband som, enligt Lundborgs uppfattning, "snarare" gäller är att ju lägre aktivitetsnivån är desto högre blir denna typ av investeringar.

Det finns två enkla teoretiska förklaringar till att ökad effektivitet och ökad tillväxt kan ge upphov till ökade investeringar:

1. Den första är den förväntade inkomsteffekten som ger upphov till ökat sparande och därmed också till ökade investeringar.
2. Den andra är helt enkelt att ökad effektivitet höjer kapitalavkastningen i ekonomin vilket i sin tur höjer investeringarna.

Båda dessa effekter beskrivs och utvecklas i Baldwins artikel "The growth effects of 1992" (Baldwin [1989]). Ser vi mera specifikt till bostadsinvesteringar och infrastrukturinvesteringar är den första effekten mest relevant. Båda effekterna är betydelsefulla när det gäller övriga investeringar.

Var Lundborg fått sitt empiriska samband ifrån är oklart. Det förefaller som om det är hanteringen av den reglerade byggsektorn under den svenska konjunkturpolitikens glansdagar på 1950 och 60-talen som föresvävar honom. Då var det emellertid fråga om konjunkturpolitik i ett 1- eller 2-års perspektiv. Utredningens tidsperspektiv ligger däremot kring ett decennium. I detta perspektiv skulle inbörden av Lundborgs påstående vara att man kan förvänta sig att en långsiktigt högre tillväxtbana går hand i hand med

lägre absoluta nivåer av inhemskt orienterade investeringar. Sett på ett tvärsnitt mellan länder skulle rika länder systematiskt ha absolut sett lägre inhemskt orienterade investeringar än fattiga länder.

EES-avtalets instabilitet

De punkter som vi tagit upp ovan understryker enligt vår mening att Sveriges tillträde till den inre marknaden är av stor ekonomisk betydelse. Ett fullständigt utanförskap skulle försätta Sverige i en svår situation. Kraven på den ekonomiska politiken skulle ytterligare skärpas. (I detta sammanhang kan, inte minst mot bakgrund av Sveriges statsfinansiella läge, konstateras att utredningen mera ingående borde ha diskuterat frågan om budgetbidragets finansiering. Här ger vi Lundborg rätt. Vår uppfattning är att ett svenskt EU-medlemskap underlättar hanteringen av de ekonomiska obalanserna, men att framtida tillväxteffekter inte *per se* får tas till intäkt för en underlåtenhet att anvisa en finansiering i statsbudgeten.)

Den mest aktuella jämförelsen är emellertid inte ett totalt utanförskap utan EES-avtalet. I långa stycken ger det fritt tillträde till den inre marknaden. Den viktiga frågan är då hur stabilt detta avtal är.

Utredningen har i sina resonemang fäst stor vikt vid den inneboende instabilitet som ligger i EES-avtalet. Avtalet har tillkommit som ett interimstillstånd i väntan på medlemskap för EFTA-länderna. Inflytandeifrågorna fick därmed inte någon lösning vid EES-förhandlingarna.

Avtalet rymmer därmed en fundamental asymmetri. De forna EFTA-länderna har att anta eller förkasta de förändringar som följer på EES-avtalet. Om EFTA-länderna förkastar förslagen uppstår ett avtalslöst tillstånd på det aktuella området, vilket kan leda till en fortgående erosion av avtalet.

Just i detta sammanhang kan det, innan vi går vidare, vara intressant att ta upp

EUs lastbilspolitik. Lundborg kritiserar utredningen för att inte ha nämnt frågan. (Vilket för övrigt är felaktigt, se s 171. Utredningen har dock vare sig här eller på andra specifika politikområden haft möjlighet att fördjupa analysen av fördelar och nackdelar i den utsträckning som ibland efterfrågas. Direktiven talar om konsekvenser för samhällsekonomin i vid bemärkelse.) I EUs beslutsprocess ligger ett förslag från kommissionen om olika maximibestämmelser för lastbilar. (Lundborg hävdar, återigen felaktigt, att förslaget redan är antaget.) Förslaget har – givet att det genomförs och tillämpas utan reservationer, sådana finns dock – beräknats medföra en potentiell kostnad för Sverige på 6,5 miljarder. Om det röstas igenom i ministerrådet och parlamentet, blir bestämmelsen en del av EES-avtalet (något som dock Lundborg inte nämner). Säger Sverige i EES-processen då nej, skulle detta kunna bli inledningen till en fortgående erodering av EES-avtalet på transportpolitikens område, där Sverige i nästa vända förlorar delar av tillträdet till den inre marknaden vad gäller transporter, osv. Det säger sig självt att en sådan process också skapar påfrestningar för samarbetsklimatet på andra områden. Fantasin behöver inte vara alltför stor för att man – med ytterligare någon sådan process på gång på något annat område – skall kunna tänka sig ett scenario där den ena eller andra parten börjar överväga att säga upp hela avtalet.

Om Sverige tillsammans med Finland, som också drabbas, varit medlem av EU, hade vi deltagit i hela beslutsprocessen och förmodligen kunnat avstyra förslaget. (Den möjligheten kan för övrigt fortfarande finnas eftersom omröstningen om förslaget kommer att äga rum efter nyår.)

Asymmetrin när det gäller bestämmelserätt inom EES-avtalet skapar alltså för de EFTA-länder som ej blir medlemmar ett underordnat förhållande visavi EU. Detta ger i sin tur upphov till en grundlägg-

gande politisk instabilitet i EES-avtalet.

Vi kan också i Sverige konstatera att man på flera håll inom nej-sidan talar om att riva upp EES-avtalet eller att omförhandla detsamma.

Direktinvesteringarna

De förhållanden vi pekat på här innebär att det tillträde till den inre marknaden som EES-avtalet ger, i ett långsiktigt perspektiv måste betraktas som relativt osäkert. Även om sannolikheten för ett sammanbrott för hela avtalet skulle vara relativt liten (vilket är en långtifrån självklar bedömning), är risken för en fortgående erodering av avtalet, som exemplet med lastbilstrafiken belyser, högst påtaglig. Det gäller inte minst med tanke på att det krävs att samtliga deltagande EFTA-länder måste vara överens om att nya regler ska anammas. För investeraren innebär det därför att sannolikheten att han på sitt område inte får fullt tillträde till den inre marknaden kan bedömas vara relativt stor. Detta är givetvis något som måste beaktas av rationella investerare som överväger investeringar i Sverige. Det innebär att den potential på olika områden som tillträdet till den inre marknaden ger inte kan förverkligas fullt ut inom ramen för EES-avtalet. EES-avtalet ger heller inte del i ett utökat EU-samarbete på andra områden.

Detta har utredningen genomgående försökt ta hänsyn till i sin analys. Förhållandet har betydelse på en rad områden – inte minst när det gäller effekterna av att den skyddade sektorn i svensk ekonomi utsätts för konkurrens inom ramen för den inre marknaden. För en investerare som vill utnyttja de möjligheter den nya konkurrenssituationen ger är det givetvis viktigt att veta att den nya situationen blir bestående.

Det område som i detta avseende främst diskuteras av Lundborg är direktinvesteringarnas utveckling. För svensk ekonomi är detta ett centralt område när

det gäller värderingen av olika alternativ för den europeiska integrationen. Vi vill i detta sammanhang betona att vi i utredningen inte bara behandlar de utländska investeringarna i Sverige, utan *alla* investeringar där investeraren – svensk eller utländsk – väljer mellan Sverige och andra länder.

Knappast något annat industriland är för sin industrisektors utveckling så beroende av sina multinationella storföretag som Sverige. Dessa företag har bokstavligen hela världen som möjlig lokalisering för sina expansionsinvesteringar. I allt mindre grad har Sverige som företagens "hemland" något specifikt försteg framför andra tänkbara lokaliseringar. Den tilltagande internationaliseringen – och då inte minst ägandets internationalisering – är i detta sammanhang särskilt viktig.

Den innebär att redan relativt små förändringar i relationen mellan olika länders ekonomiska miljö potentiellt kan ge upphov till mycket stora förändringar i investeringsströmmarna. Skapandet av en europeisk inre marknad till vilken Sverige inte skulle ha säkert tillträde, är en enkel och lättförstådd förändring i investeringsförutsättningarna till Sveriges nackdel. Rimligen kan den väntas ge upphov till en inte obetydlig negativ effekt på den investeringsvolym som går till Sverige.

Hur stor denna effekt kan vara är givetvis svårare att uttala sig om. Det existerar inte någon etablerad ekonomisk modell ur vilken man kan lösa ut en förväntad investeringsförändring till följd av olika integrationsalternativ för Sveriges del. Men att för den skull avstå från en bedömning och därmed i praktiken ange den sannolika effekten till noll vore enligt vår mening grovt missvisande. Det finns också ett omfattande underlag i form av studier av den historiska utvecklingen av direktinvesteringarna att grunda en sådan bedömning på. IUI har dessutom en mycket omfattande kartläggning av de svenska multinationella företagens beteende. Det är detta som är utgångspunk-

ten för den bedömning av direktinvesteringseffekterna som görs i bilaga 7. Utredningen har i huvudsak anslutit sig till denna bedömning.

Rimligheten i bedömningen

Trots sin allmänt kritiska ton hävdar dock Lundborg inte, såvitt vi kan se, att det finns någon bias i bedömningen, bara att den är osäker. Det instämmer såväl vi som rapportförfattarna i. Med tanke på effektens storlek menar emellertid Lundborg att rimligheten i bedömningen skulle ha diskuterats i större utsträckning.

I bilaga 7 görs dock en mycket omfattande genomgång av investeringsflöden över tiden, såväl i Sverige som i andra europeiska länder. Dessa flöden visar att bedömningarna sett i ett historiskt perspektiv måste anses högst rimliga. Variationerna i de svenska utgående investeringarna mellan olika år under 1980-talet var tex större än den skillnad i nettot av utgående och ingående investeringar som utredningen uppskattar till följd av Sveriges förhållande till EU. Mot bakgrund av den historiska utvecklingen kan man inte utesluta att påverkan på direktinvesteringarna skulle kunna vara ännu större.

Lundborg påstår också att utredningen i sin analys av investeringsutvecklingen i EES-alternativet antagit att investerarna inte skulle styras av rationella förväntningar. Grunden till detta påstående är att Lundborg hävdar att sannolikheten av att EES-avtalet håller under företagens framtida planeringshorisont ökar med varje år som EES-avtalet överlever under den kommande tidsperioden. Vi kan inte se varför denna föreställning, som framförs utan någon argumentation, skulle vara riktig. Den fundamentala obalans som finns i EES-avtalet gör – i kombination med de ständiga förändringar som sker i de yttre förutsättningarna – såvitt vi kan se att osäkerheten om EES-avtalets framtid om tio år i grunden kommer att vara densamma, om EES-avtalet då finns

kvar. (Att det inte brunnit på tio år är knappast skäl nog att låta bli att försäkra sig.)

Det gäller inte minst med tanke på att man i ett huvudscenario för EES-avtalet måste anta att det kommer att ske en viss fortgående erodering. Den bidrar i sin tur till att skapa spänningar mellan parterna och inom länderna, och lär därmed hålla frågan om uppsägning vid liv.

Tillväxtbedömningarna

Lundborg efterlyser också en mera ingående analys i utredningen av förutsättningarna som är inlagda i de simuleringar som gjorts i MOSES-modellen. Som vi ser det har modellen endast givit en möjlig storleksordning på de BNP-effekter som investeringsförändringarna givit upphov till. Som framgår av det citat från sidan 180 som Lundborg anför i sin artikel, gör utredningen bedömningen att när *samtliga effekter* (dvs inte bara de som diskuteras i bilaga 7) beaktas, ter sig 0,5 procent ökad tillväxt ingalunda som någon orimlig uppskattning av tillskottet från ett medlemskap.

De viktigaste faktorerna bakom denna bedömning är just de som vi har diskuterat i denna artikel. För att få ett begrepp om rimligheten i denna siffra, kan det vara intressant att jämföra med de uppskattningar som Baldwin [1989] gjorde av vinsterna med genomförandet av den inre marknaden. Han uppskattar den totala diskonterade BNP-effekten till mellan 11 och 33 procent. (En årlig tillväxteffekt om 0,5 procent under en tioårsperiod ligger klart under detta intervall.) I likhet med utredningen räknar Baldwin med bestående tillväxteffekter som en följd av ökad ekonomisk integration.

Typiskt för Lundborgs kritik är i stället att han genomgående anlägger ett statiskt betraktelsesätt. Med ett sådant synsätt verkar inte ökad handel eller ökad konkurrens tillväxtbefrämjande. Läger man därtill Lundborgs föreställning att ökad

internhandel är detsamma som handelsomfördelning och därmed sänkt välfärd finns det inte mycket utrymme för en positiv bedömning av ökad europeisk handelsintegration.

Det är tråkigt att behöva konstatera att synsättet delas av redaktionen för *Ekonomisk Debatt*, som på ledande plats oreserverat ställer sig bakom Lundborgs artikel.

Referenser

- Alho, K, [1993], "An Evaluation of the Reasons for High Nordic Price Levels". I Fagerberg, B & Lundberg, L (red), *European Economic Integration: A Nordic Perspective*. Avebury.
- Andersson, T & Fredriksson, T, [1993], "Sveriges val, EG och direktinvesteringar", Bilaga 7 till EG-konsekvensutredningen Samhällsekonomi. Allmänna Förlaget.
- Baldwin, R, [1989], "Growth Effects of 1992". *Economic Policy* nr 9.
- Barro, R I, [1994], "Economic Growth and Convergence". International Center for Economic Growth; Occasional Papers No. 46.
- Grossman, G M & Helpman, E, [1990], "Trade, Innovation and Growth". *American Economic Review*, vol 80.
- EG-konsekvensutredningen Samhällsekonomi, [1994], *Sverige och Europa*. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. SOU 1994:06. Fritzes, Stockholm.
- Lucas, R E, [1988], "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, vol 43.
- Lundborg, P, [1994], "Tro och vetande i EU-konsekvensutredningen". *Ekonomisk Debatt*, årg 22, nr 3, s 253–260.
- Romer, P, [1994], "New goods, old theory, and the welfare costs of trade restrictions". *Journal of Development Economics*, vol 43.
- Stokey, N L, [1991], "Human Capital, Product Quality, and Growth". *Quarterly Journal of Economics*, vol 106, nr 2, s 587–616.
- Torstensson, J, [1994], "Oseriös EU-debatt", *Ekonomisk Debatt*, årg 22, nr 4, s 371–372.
- Viner, J, [1950], "The Customs Union Issue". Carnegie Endowment for International Peace, New York.

PER LUNDBORG

Kritiken mot EU-konsekvensutredningen står fast

Inledning

I min artikel i *Ekonomisk Debatt* nr 3 (Lundborg [1994]) tog jag upp ett antal centrala punkter i EU-konsekvensutredningen och jag menade att vissa delar av utredningen uppvisade brister i vetenskapligt avseende. Några representanter från utredningen (Hellgren m fl [1994]) går nu i svaromål. Jag finner dock ingen anledning att ändra på mina slutsatser och nedan ska jag bemöta samtliga de punkter som Hellgren m fl tar upp.

Hellgren m fl hävdar, utan att exemplifiera, att min artikel är fylld av allmänna och svepande omdömen. Jag tror inte att någon som läst min artikel håller med om detta. Vidare hävdar man att jag inte ägnar mig åt sakfrågor då jag diskuterar det svaga inslaget av forskare bland ledamöterna i KoU. Det är helt legitimt och nödvändigt att granska sammansättningen då ju utredningsresultatet beror på olika agents incitament. Public choice-skolan baseras på analys av politikernas incitament och denna skolas grundare har belönats med Nobelpris. Så nog ägnade jag mig åt sakfrågor då jag härledde problemen med KoU bl a till det låga forskarinslaget i utredningen. Forskare har ett vetenskapligt anseende att bevaka medan politiker har ett politiskt anseende att bevaka och självfallet påverkas ett utredningsresultat av andelen forskare och politiker bland ledamöterna.

Docent PER LUNDBORG är verksam vid Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.

Sammansättningen av ledamöter har starkt ifrågasatts på andra håll men då på grund av att samtliga ledamöter är för ett svenskt EU-medlemskap.¹ Detta är dock inte nödvändigtvis fel då man ju oavsett vilken hållning man har, och om forskarinslaget är stort, ska kunna hålla sig till vetenskapligt baserade slutsatser.

Problemet är här att de flesta ledamöterna inte har den bakgrund som krävs för att bedöma vad som är vetenskapliga resultat. Av KoUs nio ledamöter och tre sekreterare är enbart två personer vetenskapligt skolade nationalekonomer. Detta trots att utredningen skulle behandla komplicerade nationalekonomiska samband som täcker mycket stora områden. Med tanke på att en nationalekonom specialiserar sig starkt, kommer man med en så dålig representation för forskningen otvivelaktigt att få ett svagt resultat. Det är självklart att två ekonomer inte kan täcka in så breda områden som krävs i detta fall. Detta stöds också av att utredningen håller en betydligt högre nivå just på de områden där dessa ekonomer är specialiserade.²

¹ En EU-kritisk ledamot entledigades i april 1993.

² Angående sammansättningen frågade jag i min artikel (s 260): "Hade uppläggningsen varit en annan om EU-medlemskapet varit en kontroversiell fråga inom 'etablissemangen' med vissa stora partier för och andra emot, där fackförening och industri haft olika uppfattningar?" Jag ville med detta inte på något sätt antyda någon konspiration mellan ledamöter och uppdragsgivare ty detta är det självfallet inte fråga om. Frågan jag ställde var retorisk och jag menade att det nationalekonomiska

Ett annat problem var den alltför begränsade tidsramen. Gunnar Wetterberg påpekade i *Svenska Dagbladet* (94-04-18) angående utredningsuppdraget att: "Den uppgiften kan man knappast lösa på ett helt 'vetenskapligt' sätt, allra minst inom den tidsrymd och med de resurser som stod till buds". Enligt samma källa tackade också ett antal akademiker nej till deltagande med tidsskäl som motivering. Med tanke på att EU-omröstningen kallats "århundradets viktigaste beslut" måste det stämma till eftertanke att man inte gavs tillräckligt med tid eller resurser.

Jag motsätter mig Hellgrens m fl försök att avfärda min sakanalys genom att felaktigt placera mig i Nej-lägret. För mig handlar debatten inte om inställningen till "...en ökad europeisk integration" utan enbart om utredningens vetenskapliga kvalitet.

Om handelsalstring och handelsomfördelning

Konsekvensutredningen använde sig av begreppen handelsalstring och handelsomfördelning på ett helt felaktigt sätt. Jag kritiserade sedan utredningen. När nu Hellgren m fl försvarar sig, använder man begreppen korrekt. Men i stället för att gå tillbaka till utredningen och kritiskt granska vad man där skrev, kritiserar man mig för felaktiga definitioner.

Att KoU använde begreppen fel framgår av följande citat (KoU, s 69-70):

"Av EG:s handel är merparten intern, mellan olika medlemsländer. Den interna handeln utgör numera en fjärdedel av världshandeln. Internhandeln har ökat sin andel från ca 40 % i början av 1960-talet till dagens ca 60 %.

Parallellt med ökningen av den interna handeln har emellertid den externa handeln också vuxit i absoluta tal mätt. Vägen mot den gemensamma marknaden har därmed lett till mer handelsalstring än handelsomfördelning. Farhågorna om Festung Europa har därmed kommit på skam, och

kritiken från utomstående handelspartners tonats ned."(För saken ovidkommande fotnoter är utelämnade.)

Jag ägnade mycken möda åt att försöka förstå citatet ovan. Såsom Hellgren m fl i sitt svar nu helt korrekt skriver syftar begreppen handelsalstring och handelsomfördelning på sådana handelsökningar som direkt är orsakade av tullsänkningar. Men i citatet ovan från KoU är *alla* handelsökningar för EG-länderna exempel på antingen handelsalstring eller handelsomfördelning. Mycket av de observerade handelsökningarna beror inte på tullsänkningar utan på inkomstökningar, pris-sänkningar, devalveringar, sänkningar av transportkostnader, nya varor m.m. För KoU är begreppen således mycket vidare än för Viner och man kan inte från den information som ges uttala sig om volymen på handelsalstring eller handelsomfördelning.³

Jag har under de senaste 15 åren undervisat om dessa begrepp, tex vid handelshögskolorna i Göteborg och Stockholm samt vid Berkeleyuniversitetet i Kalifornien. Det känns därför märkligt när Hellgren m fl hävdar att jag inte känner till begreppen, i synnerhet när man använt sig av begreppen på det sätt jag redogjort för ovan och dragit slutsatser utifrån felaktiga definitioner.

Samtidigt hävdar man att jag definierar handelsomfördelning som ökad intern-

forskarinslaget hade varit större om "etablissemangen" varit splittrat eller om ledningarna för de politiska partierna hade känt osäkerhet angående sitt ställningstagandet och inte bestämt sig innan saken utretts.

³ Eftersom jag i min artikel inte var ute efter att förlöjliga någon gjorde jag inte någon poäng av att KoU definierat begreppen fel utan jag noterade bara att man använde sig av begreppen på ett okonventionellt sätt som dock har föga med Jacob Viners definitioner att skaffa. Min poäng var i stället att man, givet feldefinitionerna, ändå dragit fel slutsatser.

handel medan jag i min artikel enbart redogör hur KoU använder sig av begreppen. (Jag ber en tvivlande läsare att slå upp s 257 i min artikel (Lundborg [1994]) där det klart framgår att jag inte gör några som helst egna definitioner.) Och var hävdar jag att begreppen är KoUs påfund, vilket Hellgren m fl skriver?

Om handel, konkurrens och den långsiktiga tillväxten

Diskussionen om handel och tillväxt och konkurrens och tillväxt slår jag ihop därför att min principiella kritik av utredningen i dessa avseenden är likartad. Jag ville i artikeln poängtera att vi vet ganska litet och att man inte med KoUs bestämdhet kan hävda att den långsiktiga tillväxttakten gynnas av frihandel och konkurrens. Jag efterlyste ödmjukhet och försiktighet och påpekade att den teoretiska litteraturen pekar på såväl positiva som negativa effekter. Vidare är denna forskning i hög grad ännu i sin linda.

Jag visade i min artikel att det fanns studier som visat att frihandel kan sänka tillväxten. Hellgren m fl hävdar nu att orsaken till att man i utredningen inte beaktade dessa studier är att de enbart gäller u-länder. Detta är dock inte alls fallet. Det gäller varken Stokey [1991] eller Lucas [1988] som jag valde som exempel och inte heller en annan viktig referens i sammanhanget, Grossman & Helpman [1991, kap 6]. I Stokey's modell faller tillväxten vid handel för såväl u-länder som för de rikaste länderna (som samtidigt är små öppna ekonomier). I resumén skriver Stokey:

"It is also shown that if a small open economy is either very advanced or very backward relative to the rest of the world, then its rate of investment in human capital is lower under free trade than under autarky."

Således sänker handel tillväxten (via lägre humankapitalinvesteringar) för de små öppna ekonomier som är mest utvecklade

och för de minst utvecklade. Sverige har en högt utvecklad, liten, öppen ekonomi och tillhör rimligen de länder som åsyftas.⁴ (Hellgren m fl hävdar vidare att Lucas [1988] och Stokey [1991] är exempel på den traditionella handelsteorin medan i realiteten dessa studier är exempel på teorin för endogen tillväxt.)

Jag påpekade i min artikel att KoU genomgående i sina resonemang blandar ihop momentana effekter på BNP och långsiktig tillväxt. Även i Hellgrens m fl svar är det oftast inte tillväxt man talar om utan statiska BNP-effekter. Ett exempel är resonemangen om kostnadssänkningarna som uppstår då konkurrensen ökar i de skyddade sektorerna. Ett annat exempel är citatet från Romer som man anför som försvar men som inte har med tillväxt att göra utan om nivåeffekter. Vad som påverkar tillväxttakten är inte kostnads-sänkningar eller produktivitetshöjningar utan i stället de incitament man har i en ekonomi att investera i realkapital eller humankapital, incitamenten att uppfinna, takten i uppgraderingen av nya kvaliteter av varor m m.

Hellgren m fl hävdar sedan att jag inte beaktat empirin på området. Men inte heller denna litteratur kan sägas vara övertygande åt endera hållet. Barro [1994], som refereras av Hellgren m fl, har funnit positiva samband medan t ex Levine & Renelt [1992] i en mycket noggrann och uppmärksam studie finner att nästan alla resultat i den empiriska litteraturen är icke-robusta och inte står sig då andra förklaringsvariabler introduceras. Detta kan just bero på att handel kan påverka tillväxten både positivt och nega-

⁴ Hellgren m fl ger följande citat från Stokey's artikel: "The conclusion that trade may impede (growth, ska det väl vara) for a small backward economy also follows from a variety of other models...". Nancy Stokey vill med detta påpeka att hennes resultat för u-länder får stöd i många andra studier som hon sedan refererar till.

ti vt. Hellgren m fl refererar till en enda studie trots att resultaten i litteraturen är tvetydiga och inte robusta. Hade KoU haft mer tid och personalresurser hade man kunnat göra en noggrann och vederhäftig genomgång av litteraturen, och sedan eventuellt kunnat dra en slutsats.

Om EU-medlemskapet, effektiviteten och kapitalavkastningen

Jag har ännu inte fått någon förklaring till varför EU-medlemskapets ökade effektivitet leder till att avkastningen på kapital stiger, vilket KoU hävdar på s 177–178: ”Ett EU-medlemskap innebär att företagen kan räkna med att den högre *avkastningen* blir bestående”. Min intuition var snarast att avkastningen, om den över huvud taget påverkas, borde falla då monopolvinster faller och då kapitalstocken stiger. Hellgren m fl hänvisar nu bara till Baldwin [1989]. Efter att ha hävdat att kapitalstocken stiger (kallad ”second effect”) skriver Baldwin: ”The size of this second effect depends on the magnitude of the initial efficiency increase and upon how quickly the marginal return to capital falls off” (Baldwin [1989, s 252]).

Således ger inte Baldwin något stöd åt KoUs centrala påstående att vi får en varaktig ökning av avkastningen på kapital vid ett EU-medlemskap. Ekonomisk teori säger också att vi inte får detta. Då vi övergår från EES-avtalet, som ju innebär fri kapitalrörlighet, till EU-medlemskap ska vi inte förvänta oss någon effekt på kapitalavkastningen för en redan integrerad liten öppen ekonomi. (Baldwin analyserar skapandet av den inre marknaden och då kan man möjligen få en negativ effekt på grund av marknadens storlek. Varken för en liten öppen ekonomi som integreras eller för hela den inre marknaden kan man dock få en varaktig ökning av kapitalavkastningen, vilket KoU hävdar.)

Om direktinvesteringarna och tillväxt

Det torde för de flesta som läst min artikel stå klart att jag anser att KoUs investeringsbedömning som bygger på bilaga 7 överdriver skillnaderna mellan investeringsnivån vid EES-avtal och vid EU-medlemskap. Jag skrev: ”14 miljarder utgör ca en tredjedel av de totala direktinvesteringarna i svensk tillverkningsindustri och i detta perspektiv förefaller 14 miljarder vara en mycket hög siffra som årlig skillnad mellan EES-avtalet och EU-medlemskapet” (Lundborg [1994, s 254]). Jag har ännu inte heller stött på någon ekonom, utanför utredningen, som anser denna bestående chockhöjning av investeringsaktiviteten vara rimlig. Att investeringsbedömningen är orealistisk understryks av att siffrorna framtagits på ett föga vetenskapligt sätt.

Hellgren m fl argumenterar att siffran är rimlig därför att de årliga variationerna i direktinvesteringarna, på grund av multinationella företag, är stora. Det är sant att variationerna är stora vilket illustreras bl a av att vi idag (med EES-avtal i kraft men inget EU-medlemskap) har mycket stora utländska direktinvesteringar i Sverige. Men att variationerna är stora innebär i sig inte att 14 miljarder är en rimlig siffra och det har inget som helst att göra med om övergången från EES-avtal till EU-medlemskap leder till stora ökningsar i investeringarna eller inte. I allmänhet gäller inte att stora årliga variationer i en variabel medför att genomsnittet lätt kan chockhöjas.

Avgörande är, såsom Hellgren m fl skriver, om företagen tillskriver skillnaden mellan medlemskap och EES-avtal en stor vikt. På denna punkt hänvisade man i bilaga 7 till Lindgren [1993] och skrev: ”I sina svar på enkäten åsätter företagen *de facto* en relativt liten vikt till skillnaden mellan EES-avtalet och medlemskap för framtida investeringar” (Andersson & Fredriksson [1994 s 82]).

Ett intressant faktum i sammanhanget

är att en av representanterna för KoU i *Svenska Dagbladet* (94-04-18) hävdar att man i utredningen tog avstånd från investeringsbedömningen som presenterades i bilaga 7. Där skrev man "Men utredningen markerar tydligt att den inte ställer sig bakom de siffror som redovisas i bilagan". Men i Hellgrens m fl svar heter det: "Utredningen har i huvudsak anslutit sig till denna bedömning".

Det finns anledning att tro att investeringsnivån blir högre under medlemskap än under EES-avtalet, men inte alls i den omfattning som KoU (med reservationer om osäkerheten) gör gällande. Vidare torde, om EES-avtalet är stabilt, denna skillnad vara större på kort sikt och med tiden blir skillnaden troligtvis mycket liten. I den utsträckning som investeringarna leder till ökad kapitalbildning så får vi också en högre BNP.

Hellgren m fl har svårt att förstå behovet av att anta att investerarna har rationella förväntningar. På denna punkt skiljer vi oss åt. Som KoU påpekar (s 145) är förväntningarna viktiga för investerarna och det är för mig som nationalekonom självklart att förväntningarna bör antas vara rationella. Motivet för detta är att man annars antar att agenterna gör systematiska fel.

Hellgren m fl menar att rationalitet inte behöver antagas därför att EES-avtalet eroderas. Men när investeringsbedömningen i bilaga 7 gjordes, antogs ju EES-avtalet vara oförändrat stabilt utan någon erodering. Och även om EES-avtalet eroderas är väl ändå ett antagande om rationellt investeringsbeteende av central betydelse.

Hellgren m fl presenterar nu en motivering för att 0,5 procent i ökad tillväxt är rimlig. Denna siffra gäller som skillnad mellan EES-avtal och EU-medlemskap. Som motiv hänvisas till Baldwin [1989] där konsekvenserna av den inre marknaden studeras. Men konsekvenserna av den inre marknaden kan på intet sätt jämföras med övergången från EES-avtalet

till EU-medlemskapet för Sverige. Redan med EES-avtalet har vi de fyra friheterna och tillgång till EUs inre marknad och skillnaderna mellan avtal och medlemskap är inte alls avgörande. Storleken på tillväxtökningen i simuleringarna är bara en direkt följd av de extremt stora investeringsökningarna som man i bilaga 7 antog vara exogena.

Om expansionen av den offentliga sektorn

Jag invände i min artikel mot KoUs resonemang att vi *automatiskt* skulle få ökade "investeringar i infrastruktur, bostäder och andra hemmamarknadsinriktade verksamheter" om aktiviteten i ekonomin skulle stiga till följd av EU-medlemskap. Det är politiska beslut bakom offentliga infrastruktur- och bostadsinvesteringar och knappast fråga om någon automatik. (Dock kan sägas att *utrymmet* för expansion av sådan statlig verksamhet ökar vilket inte är samma sak.) Jag tror för övrigt att det vore högst olyckligt om EU-medlemskapet ledde till omfattande bostadsinvesteringar.

Argument som Hellgren m fl inte har bemött i sitt svar

Jag gav en lång rad exempel på kostnader och finansieringsproblem vid EU-medlemskapet som inte redovisas i KoU trots att bilaga 6 betonat dessa.⁵ Detta gäller t ex alkoholkonsumtionen, skatteläckage, ett icke förklarat positivt netto om 200–400 miljoner (se s 258 i min artikel), de osannolika momshöjningarna i andra EU-länder som KoU antar, mineraloljeskatterna m m. Om allt detta säger Hellgren m fl: "Utredningen har dock vare sig här (transportpolitiken, min anm) eller på andra specifika politikområden haft möjlighet att fördjupa analysen av fördelar och nackdelar i den utsträckning som

⁵ Se Fölster & Lindström [1993].

ibland efterfrågas". Men problemet är inte bara att analys av kostnader saknas utan i många fall att EU-medlemskapets nettokostnader blir till nettovinster utan trovärdig förklaring.

Jag tyckte i min artikel att man skulle ha genomfört en djupare diskussion om EES-avtalets stabilitet då detta är centralt för resonemangen. Den diskussion som Hellgren m fl nu för angående risken för EES-avtalets erodering är ett steg i den riktningen men senkommen och inte speciellt utförlig.

Man har inte heller bemött min kritik att man från en och samma simulering accepterar det positiva utfallet vad gäller tillväxten men inte tror på de negativa effekterna i form av ökade budgetunderskott i samma simulering (se s 258 i min artikel).

Jag pekade på att KoU ett antal tillfällen gått emot slutsatserna från bilagorna då dessa kommit fram till mer EU-kritiska ståndpunkter. Detta gäller inte bara kostnader och uteblivna skatteintäkter redovisade i bilaga 6 utan också bilaga 7 om investeringarna. Detta bemöts inte. I simuleringarna i bilaga 7 blir budgetunderskottet större vid medlemskap än vid EES-fallet. Men KoU menar att trovärdigheten till svensk ekonomi blir större vid medlemskapet vilket jag hävdade ingalunda är självklart med tanke just på det ökade budgetunderskottet som uppstår i simuleringarna. Detta bemöts inte.

KoU hävdade korrekt att investeringarna bestäms av en lång rad faktorer. Jag menade att man då borde ha varit skeptisk till bilaga 7:s simuleringar av tillväxt-effekterna då ju i dessa investeringarna antogs vara *exogena*, vilket är ett olämpligt antagande. Detta bemöter man inte utan man fortsätter att tro på simuleringarna.

Referenser

- Andersson, T & Fredriksson T, [1993], *Sveriges val, EG och direktinvesteringar*. Bilaga 7 till EG-konsekvensutredningen, Samhälls-ekonomi. Fritzes, Stockholm.
- Baldwin, R, [1989], "Growth Effects of 1992", *Economic Policy*, nr 9.
- Barro, R, J, [1994], "Economic Growth and Convergence". International Center for Economic Growth; Occasional Papers, No 46.
- Fölster, S & Lindström, E, [1993], *Sveriges offentliga sektor i europeisk konkurrens-konsekvenser av EES-avtalet och medlemskap i EG/EU*. Bilaga 6 till EG-konsekvensutredningen, Samhälls-ekonomi. Fritzes, Stockholm
- Grossman, G & Helpman, E, [1991], *Innovation and Growth in the Global Economy*. MIT Press, Cambridge, Ma och London, England.
- Lucas, R,E, [1988], "On the Mechanics of Economic Development". *Journal of Monetary Economics*, vol 22, s3–22.
- Lindgren, O, [1993], "Ekonomiska konsekvenser av ett EES-avtal och ett EG-medlemskap – en enkätundersökning av utlandsägda företag i Sverige". Aktuell information, Näringslivets ekonomifakta.
- Lundborg, P, [1994], "Tro och vetande i EU-konsekvensutredningen". *Ekonomisk Debatt*, årg 22, nr 3, s 253–260.
- SOU 1994:6, *Sverige och Europa. En samhälls-ekonomisk konsekvensanalys*. EG-konsekvensutredningen: Samhälls-ekonomi, huvudrapporten. Fritzes, Stockholm.
- Stokey, N, [1991], "Human Capital, Product Quality, and Growth". *Quarterly Journal of Economics*, vol 106, nr 2, s 587–616.